

KEY Publishing

Právní a ekonomické aspekty bankovní unie

**Johan
Schweigl**

Edice MONOGRAFIE

LOLR	věřitel poslední instance (lender of last resort)
MBS	cenné papíry jištěné hypotékami (mortgage backed securities)
MDA	maximální distribuovatelná částka (maximum distributable amount)
MFČR	Ministerstvo financí ČR
MREL	minimum required eligible liabilities
ROA	rentabilita aktiv (return on assets)
ROE	rentabilita vlastního kapitálu (return on equity)
RTS	regulační technické standardy
RVA, resp. RWA	rizikově vážená aktiva (risk-weighted assets)
SEA	Jednotný evropský akt (Single European Act)
SEU	Smlouva o Evropské unii
SFEU	Smlouva o fungování Evropské unie
SME	malé a střední podniky (small and medium enterprises)
SRB	Jednotný výbor pro řešení krizí (single resolution board)
SRM	jednotný mechanismus pro řešení krizí (single resolution mechanism)
SSM	jednotný mechanismus dohledu (single supervisory mechanism)
TLAC	total loss absorbency capacity
VoČB	vyhl. č. 23/2014 Sb., o výkonu činnosti bank, spořitelních a úvěrních družstev a obchodníků s cennými papíry

Obsah

ÚVOD.....	9
Úvodem o finančních trzích	9
Předmět a důvody této publikace s trochou právní teorie.....	14
Členění publikace.....	23
Cíle.....	25
Metodika.....	25
1. Základní pojmy.....	27
1.1 Finanční trhy	27
1.1.1 Základní vymezení finančních trhů	27
1.1.2 Finanční rizika.....	32
1.2 Obecné vymezení kapitálové přiměřenosti	36
2. Bankovní unie.....	42
2.1 Obecně k regulaci bankovního.....	42
2.2 Koncept bankovní unie	46
2.2.1 „Bludný kruh“ mezi bankami a veřejnými dluhy.....	49
2.2.2 Evropský stabilizační mechanismus	51
2.2.3 Přímá rekapitalizace	53
2.3 Pilíře bankovní unie.....	57
2.4 Obecně k Basel III a balíčku CRD IV/CRR	63
2.4.1 Basilejské standardy.....	64
2.5 Právo EU a balíček CRD IV/CRR	66
2.5.1 Základní omezovací zásady vyplývající z balíčku CRD IV/CRR.....	70
2.5.1.1 Přiměřenost kapitálu.....	70
2.5.1.2 Kapitálové rezervy.....	75
2.5.1.3 Pákový poměr (leverage)	81
2.5.1.4 Požadavky likvidity	82
2.5.1.6 Související požadavky TLAC a MREL.....	83
2.6 Legislativní rámec v České republice	87
Závěr	94
Literatura	96

ÚVOD

Úvodem o finančních trzích

Je finanční krize krizí financí nebo krizí společnosti? Krizí trhu? Krizí regulace bankovníctví? Je finanční krize, která se v jedné formě projevila v roce 2008 v USA, aby pak se pod maskou „jiného důvodu“ zjevila o pár let později v Evropě, krizí moderního finančního systému? Na tyto otázky sice neexistuje jednoznačná odpověď, ale je zřejmé, že ač se vlivy a účinky finanční krize projevovaly napříč všemi možnými sektory a oblastmi trhu, vždy se úzce dotýkaly oblasti regulace bank.

„Bankovní činnost“ v podobě správy deposit a úvěrování není vynálezem posledního století ani tisíciletí. Objevuje již v Babylónské říši či starém Řecku.¹ „V Řecku představovali směnárníci specifickou třídu mezi obchodníky již ve čtvrtém století před Kristem.² Jejich zvykem bylo přijímat depozita a půjčovat je jiným za úrok ve výši od deseti do třiceti šesti procent.“³ Podobně ve staroindickém spisu Arthaśāstra byla ustanovení týkající se poskytování bankovních služeb.⁴ Vedle těchto soukromých směnárníků, či v budoucnu zlatníků, se objevovaly i banky, jejichž účelem bylo financování státu, resp. veřejných potřeb.⁵ I přes různé nepravosti ze strany panovníků,⁶ kterým raní bankéři museli čelit, existovaly vždy subjekty, které měly zájem bankovní služby provádět. S rozvíjejícím se obchodem stoupala poptávka cestujících obchodníků po službách bankéřů. Obchodní cestující hledali, jak bezpečně uložit své prostředky a následně je vybrat až v místě, kde chtěli nakoupit zboží, což jim umožnilo vyhnout se riziku, že o prostředky, resp. zlato, přijdou během cesty.⁷ Někteří měli zájem o bezpečné uložení svých volných prostředků, i když nikam necestovali. Spontánní potřeba jednotlivců a nabídka poskytovatelů poptávaných služeb vedly k postupnému vytváření konceptu bankovníctví, který se dříve či později musel začít odrážet i v právních regulacích.

¹ Více např. v CHASE, Franklin. *Banking, A Short History of Banking in America*. Chicago: Lanward Publishing Co. 1888, s. 5-16. nebo DeSOTO, Jesús H. *Peníze, banky a hospodářské krize*. Praha: Wolters Kluwer, 2009, s. 10-25.

² BOECKH, August. *Public economy of the Athenians*. Boston: Little Brown and Company. 1857, 874 s.

³ CHASE, op. cit., s. 7.

⁴ Typická jsou ustanovení chránící vklady, např. „*Depozitář, který užil depozita pro svůj vlastní účel, nemá jen zaplatit kompenzaci (bhogavetanam), která se bude lišit dle okolností, místa a času, ale také má zaplatit pokutu 12 panas.*“ Resp. kniha III, celá kapitola XXII o depozitech. Překlad ze sanskrtu do angličtiny R. Shamasastrey. Překlad z angličtiny do češtiny autor.

⁵ Např. Nová Illinoiská banka ve druhém či třetím století př. n. l.

⁶ GOODMAN, Halley. *The Formation of the Bank of England: A response to Changing Political and Economic Climate, 1694*. Penn History Review [online]. 2009, vol. 17, no. 1, s. 3 [cit. 1. 7. 2015].

⁷ Tato praxe představovala základní kámen bankovníctví hawala. Více např. v BALLARD, Roger. *A Background Report on the Operation of Informal Value Transfer Systems (Hawala)*. CASAS [online], 2003, publikováno 6. 4. 2003 [cit. 25. 6. 2015].

Společně s prvními bankovními domy se objevuje i první finanční trh. Jestliže jeden subjekt odložil svoji okamžitou spotřebu a u depositáře ponechal své volné prostředky, tak depositář, usilující o vytvoření zisku z držení takového depozita, dále s příslušným úrokem půjčoval uložené prostředky. Volné prostředky jednoho byly poskytnuty prostředníkem (bankéřem) tomu, kdo poptával zápůjční fondy. Rané finanční trhy jsou spojeny i s obchodováním s cennými papíry. V Anglii 17. století bylo běžné, že si jednotlivci ukládali své zlato u zlatníků, kteří jim vystavovali „doklad o vkladu“.⁸ Netrvalo dlouho a tyto „doklady“, které byly ve své podstatě cenným papírem, resp. dluhovým instrumentem, začaly alespoň v omezené míře fungovat jako platidla. Obchodník již nemusel ke svému zlatníkovi vybrat své zlato, aby jím mohl zaplatit za koupené zboží, ale bylo možné zaplatit „lístkem“, který potvrzoval nárok na vydání určitého množství zlata. Cenné papíry a finanční trhy se tedy vyvíjely společně s bankovníctvím, resp. nepřímo i s rozvíjejícím se obchodem, pro který byly služby nabízené bankovními domy velmi důležité.

Stejně jako každé jiné jednání jednotlivců, které vykazuje určité charakteristické rysy a týká se určité ekonomické oblasti nachází postupně své vyjádření v právu, tak i činnost raných bankovních domů začala být brzy regulována právem.⁹ Přístup kontinentálního práva, který na základě římskoprávního rozlišování mezi *ius publicum* a *ius privatum* také odděluje subsystém práva soukromého a veřejného, před nás staví otázku, zdali zmiňovaná oblast regulace je spíše soukromo- či veřejnoprávního charakteru. Odpověď není zcela jednoznačná. Ačkoli právní předpisy regulující banky a finanční trhy mají i určité soukromoprávní aspekty,¹⁰ většinou jsou řazeny do subsystému veřejného práva. Oblast regulace finančních trhů je českou právní teorií řazena do odvětví finančního práva, konkrétně do jeho tzv. „nefiskální části“, přičemž právní úprava bank a bankovního práva je nedílnou součástí regulace finančních trhů *largo sensu*.

Název této publikace je **Právní a ekonomické aspekty bankovní unie**. Z vymezené oblasti regulace vyplývá, že zmíněné právní aspekty budou v zásadě veřejnoprávního charakteru, které se přímo či

⁸ GOODMAN, op. cit., s. 2-5.

⁹ To neznámá, že před tím, než se objevila právní regulace, nebyly vztahy mezi subjekty nijak upraveny, resp. že by neměly řád. Člověk, dříve než si ve svém duševním vývoji počne uvědomovat existenci platného práva, resp. před tím, než je platné právo napsáno (stejně platí i pro právní systém common law, zvykového práva, kdy určité „právní povědomí“ (viz dále) existuje ještě před tím, než dojde k ustálení určitého zvyku, resp. vydání závazného soudního rozhodnutí (precedentu).) mohli bychom dodat, tak „*má ve svém vědomí již jisté zárodky právního vědomí, které zprvu mají charakter především morálních norem...*“ In: KNAPP, Viktor. *Teorie práva*. Praha: C.H. Beck, 1995, s. 23.

¹⁰ Např. investiční instrumenty, které jsou obchodovány na finančních trzích, jako např. dluhopisy, akcie, apod. jsou většinou regulovány soukromoprávními předpisy.

nepřímo dotýkají široké škály právních vztahů. Tyto vztahy lze z pohledu teorie zjednodušeně členit do následujících oblastí:

- a) finanční nástroje obchodované na finančních trzích;
- b) subjekty vystupující na finančních trzích, tj. zejména prodávající a kupující;
- c) subjekt provozující trh, tj. organizátor regulovaného trhu;
- d) samotná pravidla trhu, resp. různé druhy trhů;
- e) související trestněprávní aspekty;
- f) související daňové aspekty;
- g) související účetní aspekty a audit;
- h) a ostatní (doplňkové) související oblasti regulace.

Finanční nástroje obchodované na finančních trzích lze rozdělit na finanční investiční instrumenty a finanční instrumenty neinvestiční povahy. I když finanční instrumenty neinvestiční povahy jsou také finančními nástroji, tak jejich účelem není (ani dočasná) přeměna peněžních prostředků na finanční kapitál, tj. nemají depozitní, resp. kreditní funkci. Rejnůš vysvětluje, že „jejich význam spočívá v zabezpečování ostatních funkcí finančního systému, jako je např. platební funkce, funkce ochrany proti riziku nebo funkce regulace finančního systému státem aj.“¹¹ Vzhledem ke skutečnosti, že všechny funkce zajišťované finančním systémem spolu vzájemně souvisejí, je zřejmé, že i tyto finanční nástroje se na fungování finančního trhu podílejí.¹² Finanční investiční instrumenty lze dělit do čtyř základních skupin: (i) klasické investiční nástroje, (ii) termínované derivátové instrumenty, (iii) cenné papíry majetkových investičních a podílových fondů, a (iv) strukturované produkty.¹³

Subjekty vystupující na finančních trzích lze pro zjednodušení rozdělit do dvou, resp. tří základních skupin. Na jedné straně vystupují subjekty, které hledají investiční příležitosti a nabízejí své volné prostředky na finančních trzích. Na opačné straně stojí poptávající po zápůjčních fondech, kteří naopak potřebují finanční prostředky např. k financování rozšíření svých výrobních aktivit. Mezi tyto subjekty vstupuje zprostředkovatel, který pomáhá nabízející a poptávající přivést dohromady. Jestliže typickým představitelem poptávajícího po volných prostředcích je podnik, který hledá financování (ať již

¹¹ REJNUŠ, Oldřich. *Finanční trhy*. 4. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2014, s. 218.

¹² REJNUŠ, op. cit., s. 218.

¹³ S ohledem na to, že tato práce není zaměřena na problematiku finančních nástrojů a tyto zde byly uvedeny pro dokreslení právních vztahů mezi subjekty finančního trhu, tak tyto instrumenty zde nebudou rozebírány ve větším detailu. Více o finančních nástrojích např. v: REJNUŠ, op. cit. nebo JÍLEK, Josef. *Finanční a komoditní deriváty*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2002 nebo JÍLEK, Josef. *Finanční trhy a investování*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2009.

prostřednictvím obligačních či podílnických cenných papírů), tak na straně nabízející zápujční fondy (a často i na straně zprostředkovatelské) stojí bankovní instituce. Banky jsou nejen subjekty, které se účastní finančních trhů na straně emitentů, kteří nabízejí své cenné papíry na finančních trzích (např. dluhopisy či akcie) či na straně poptávajících subjektů, které se snaží při dodržení určitých pravidel diverzifikace svého portfolia dosahovat zisku právě investicemi do instrumentů obchodovaných na finančních trzích, ale i jako prostředníci, kteří přivádějí dohromady osoby nabízející a poptávající. Existence finančních trhů a bank je propojena a lze tvrdit, že jeden bez druhého by nemohly existovat. Banky působí i jako tvůrci trhu, resp. některých jeho segmentů a toky kapitálu na finančních trzích jsou pro banky životadárnou tekutinou, která je nezbytnou podmínkou jejich existence.¹⁴

Organizátorem regulovaného trhu je subjekt, který organizuje (a provozuje) regulovaný trh na základě povolení, které většinou uděluje centrální banka či jiný subjekt dohledu.¹⁵ Za *pravidla finančních trhů* je možné označit veškeré regulace, resp. zákonné a podzákonné normy, kterými se musí subjekty, které se účastní finančních trhů, řídit, chtějí-li vykonávat činnost týkající se finančních trhů. Jedná se o široký rozsah pravidel, které lze definovat jako pravidla upravující právní vztahy, které vznikají v souvislosti s obchodováním na finančních trzích či nabízením služeb týkajících se finančních trhů, tj. např. zprostředkování, organizování, apod.¹⁶

Trestněprávní aspekty regulace finančních trhů jsou představovány zejména právními normami, které vymezují takové chování na finančních trzích, resp. týkající se finančních trhů, které je společensky nežádoucí do té míry, že nestačí již pouhá soukromoprávní sankce (např. smluvní pokuta) či administrativněprávní sankce (např. pokuta udělená státním orgánem), ale jako *ultima ratio* vstupuje sankce trestněprávní. Jako příklad lze uvést trestný čin, jehož vymezení se line napříč právními řády států po obou stranách Atlantiku. Jedná se o trestný čin zneužití vnitřních informací (insider trading). Gordon Gekko, představovaný Michaelem Douglesem, v kultovním filmu Wallstreet pronesl větu: „if you're not inside, you're outside“, což je slovní hříčka přeložitelná jako „pokud nejsi uvnitř (nemáš vnitřní informace), tak zůstaneš venku (mimo hru)“. Gordon se následně „dostal se dovnitř“ a s trochou

¹⁴ Je zřejmé, že účastníků finančních trhů je velké množství, nicméně, pro účely této práce není důležité podávat jejich dlouhý výčet. Více např. v REJNUŠ, op. cit. nebo v LEVINSON, Marc. *Guide to Financial Markets*. 4. vyd. London: Profile Books Ltd., 2005.

¹⁵ V České republice toto povolení uděluje ČNB v souladu s § 37 a násl. zák. č. 256/2004 Sb., o podnikání na kapitálovém trhu. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 12.6.2015].

¹⁶ Tento výčet oblastí právních vztahů týkajících se finančních trhů není samozřejmě úplný. Pro účely této publikace ovšem není nutné zacházet v této souvislosti do většího detailu.

nadsázky lze uvést, že v souladu s jeho tvrzením, „venku“ (na svobodě) nezůstal, jelikož byl odsouzen k trestu odnětí svobody mimo jiné za zneužití vnitřních informací.¹⁷

Souvisejících *daňových aspektů* je bezpočet. Finanční trhy představují prostor, ve kterém dochází k velkému množství druhů finančních transferů, obchodů a přesunu kapitálu, které mají mnohdy i přeshraniční charakter. *Daňová problematika* týkající se finančních trhů představuje velice obsáhlou a komplikovanou oblast daňového práva. Podobně je tomu s aspekty *účetními a auditními*, které v oblasti finančních trhů představují jeden ze základních předpokladů pro pochopení různých transakcí a toků. Účetní informace představují rovněž pramen, na základě kterého činí své rozhodnutí velké množství subjektů (akcionáři, investoři, manažeři, ale i kupující a prodávající, věřitelé či státní orgány, apod.)

Z výše uvedeného členění je pro tuto publikaci klíčová oblast *subjektů finančního trhu* a z nich zejména banky. Jak bude vysvětleno dále, v rámci regulace bank bude pozornost věnována hlavně problematice obezřetnostních požadavků, které musí banky při svém podnikání dodržovat.

¹⁷ S ohledem na to, že tato práce není zaměřena na problematiku trestných činů v oblasti finančních trhů, tak se dále trestněprávními aspekty regulace finančních trhů nevěnuji.